Un document excepcional: *Respuestas* de Granollers al qüestionari de Patiño

Jaume Dantí i Riu (historiador)

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
19 (2015), 153-157

Resum: El document *Respuestas a unas preguntas a las cuales deven satisfazer de Comun y Particular del término y Villa de Granollers, Obispado de Barcelona* és el qüestionari plantejat per l'intendent de Catalunya José Patiño que havia de servir de base per a la imposició del cadastre a partir de 1716, en el marc de les mesures repressives adoptades per la monarquia borbònica un cop acabada la Guerra de Successió. Es tractava de conèixer la capacitat econòmica de la població, l'estimació del valor dels béns immobles, els nivells de producció i de rendiment del sector agrari, així com els béns i els ingressos de la hisenda municipal. Malgrat els dubtes de fiabilitat, tenint en compte l'objectiu fiscal, el document ofereix una informació molt important per a l'estudi de la demografia i de l'economia de la vila de Granollers, i en part també del Vallès, a primers del segle XVIII.

Paraules clau: cadastre, Granollers, Vallès, segle XVIII.

Abstract: The document *Respuestas a unas preguntas a las cuales deven satisfazer de Comun y Particular del término y Villa de Granollers, Obispado de Barcelona* is the questionnaire posed by the Superintendent of Catalonia José Patiño that would serve as a basis for the imposition of the new tax system called «Cadastre» from 1716, under the repressive measures taken by the Bourbon monarchy after the war of the Spanish Succession. It was used to find out the economic capacity of the population, the estimated value of real estate, the production levels and performance of the agricultural sector, as well as the assets and income of the municipal treasury. Despite doubts about reliability, considering the fiscal target, the document provides important information for the study of demography and the economy of the town of Granollers, and also partly of the Vallès region, in the early eighteenth century.

Key words: Cadastre, Granollers, Vallès, XVIIIth century.

Data de recepció: gener 2015; versió definitiva: febrer 2015.

Ha estat del tot oportú que el 2014, l'any del tricentenari, l'Arxiu Municipal de Granollers hagi portat a terme la restauració del que sens dubte és el document més important del seu fons del segle XVIII, l'anomenat *Respuestas a unas preguntas a las cuales deven satisfazer de Comun y Particular del término y Villa de Granollers, Obispado de Barcelona*.[1] La significació del document ja va ser reconeguda per la Junta d'Estudis Històrics de Granollers l'any 1934, quan va decidir-ne l'edició dins de la seva Biblioteca Granollerina.[2] Es tracta de les respostes a un qüestionari de 33 preguntes que l'intendent de Catalunya D. José Patiño dirigia a la vila per tal de disposar de la informació necessària a partir de la qual l'administració borbònica imposaria el nou impost del cadastre a partir de 1716. És, doncs, la base d'una de les accions repressives, la fiscal, que va implantar el govern de Felip V sobre els territoris que s'havien oposat al seu domini.[3] El document original són 21 fulls de paper i els autors de la redacció van ser el Dr. Joseph Vilar, rector de Granollers, i Juan Calaff, que d'ofici feia cinturons.

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
19 (2015), 153-157

L'objectiu del qüestionari era el de poder conèixer amb el màxim de detall la capacitat econòmica de la població, manifestada segons les terres i els béns immobles que cadascú posseïa, els rendiments que se'n treien, ja fossin en diner o de les collites, segons la qualitat de la terra i els conreus que s'hi feien. D'altra banda, també es pretenia saber quins eren els ingressos que percebia la hisenda municipal a través de la seva pròpia fiscalitat. Tota aquesta informació havia de servir, teòricament, per imposar un tribut segons els diferents nivells de renda, tot i que a la pràctica es partia de la intenció que el resultat final fos equivalent als diferents tributs que es recaptaven a Castella.[4]

Tenint en compte que l'enquesta tenia una finalitat fiscal, sembla clar que hi podia haver un cert nivell d'ocultació, sobretot rebaixant la qualitat de les terres i els rendiments, però en tot cas ofereix un volum i una tipologia de dades que mai fins aleshores havien estat disponibles.[5] Des d'aquesta

[1] La presentació del document restaurat es va fer el 23 d'octubre de 2014 al Museu de Granollers.

[2] *RESPUESTAS a unas preguntas a las cuales deven satisfazer de Comun y Particular del término y Villa de Granollers, Obispado de Barcelona*, Biblioteca Granollerina, vol. III, Gràfics Joseph, Granollers, 1934.

[3] A Aragó s'anomenà «Única contribución»; a València, «Equivalent», i a Mallorca, «Talla». El fonament era el mateix tot i que amb algunes diferències amb el cadastre català.

[4] El cadastre es va estructurar en tres parts: el real, que gravava els béns immobles i els ingressos que no venien de l'activitat professional (només en quedaven exempts els béns d'eclesiàstics anteriors a 1716); el personal, sobre l'activitat professional i la tinença de bestiar (els privilegiats no el pagaven), i el de guanys, sobre els beneficis del comerç i la indústria. Sobre les diverses interpretacions que ha merescut la concepció i el caràcter del cadastre, vegeu: ALCOBERRO, Agustí. «El cadastre de Catalunya (1713-1845): de la imposició a la fossilització», a *Pedralbes*, 25 (2005), p. 231-257.

[5] SEGURA, Antoni. «El cadastre: la seva història (1715-1845) i la seva importància com a font documental», a *Estudis d'Història Agrària*, 4 (1983), p. 129-143.

perspectiva, deixant de banda la seva funció, a través de la informació que proporciona el document és possible conèixer la situació demogràfica, econòmica i institucional de Granollers en aquell començament del segle XVIII. En aquest sentit, el document té una gran utilitat per a la recerca històrica, i més quan el fons documental granollerí sobre el segle XVIII és força més pobre que el dels segles XVI i XVII. Alhora la informació que ofereix permet comparar-la amb la de documentació semblant del segle XIX i així estudiar l'evolució de la ciutat entre l'època moderna i la contemporània.

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
19 (2015), 153-157

Tot i l'objectiu principal pel qual les autoritats borbòniques plantejaven el qüestionari, algunes de les preguntes eren estrictament descriptives, com ara les que informaven sobre la situació geogràfica, sobre els diferents conreus que es feien a les terres granollerines o la quantitat de cases habitades i deshabitades i el nombre de masovers. Altres, en canvi, ja eren més específiques, sobre les superfícies de terra (de primera qualitat o de segona), sobre la quantitat que es collia de cada producte, sobre els rendiments en relació al conreu i al tipus de terra, sobre el preu mitjà per producte o sobre les quantitats que es pagaven de delme. Hi havia vuit preguntes dedicades als ingressos que tenia la hisenda municipal, ja fos per impostos o per propietats, i als préstecs que havia de retornar. La pregunta més extensa i més detallada era la 25, que demanava la informació sobre les persones de cada casa, amb el nom del cap de família, l'edat, l'ofici i les edats de la resta de membres. Finalment una pregunta informava sobre els creditors que residien a la vila, a qui havien fet els préstecs i quina quantitat rebien en interessos. A l'original, hi falten els fulls 17 i 18 i per tant també algunes preguntes.

Sobre la versemblança dels resultats, no se n'ha fet fins ara una crítica aprofundida, per a la qual haurien de ser contrastats amb altres fonts en els aspectes que fos possible. Fem només algunes remarques de problemes que es detecten amb facilitat, especialment en el recompte de la població. D'entrada, hi ha un desajustament entre el nombre de cases que es diu que estaven habitades (337) i el nombre de caps de casa que es descriuen (300). També hi ha alguns noms de persones que apareixen en el document, que segur que encapçalaven una família, i que tampoc consten en la llista esmentada (entre d'altres, un dels que elaboraven el text: el rector). Justament una altra mancança, molt comuna en els recomptes d'altres poblacions, és la dels eclesiàstics; en aquest cas només es feia constar un sacerdot, quan sabem de l'existència a la vila d'una comunitat de preveres i de dos convents, el dels caputxins i el dels mínims de Sant Francesc. En aquest aspecte, doncs, s'ha de considerar un recompte deficitari, ben probablement de més del 20%.

Tot i la sempre necessària anàlisi crítica d'aquests tipus de fonts, cal valorar-ne la informació que ofereixen, ja que sovint no es troba, o només de

forma molt parcial, en altra documentació. Així, seguint en l'aspecte demogràfic, a través d'aquest document és possible elaborar per primera vegada una piràmide d'edats de la població granollerina, informació fonamental per interpretar tant els efectes de la Guerra de Successió com les possibilitats de creixement posterior. És també interessant constatar el gran nombre de vídues, fet que il·lustra no només els nivells de mortalitat diferenciada, sinó també la pràctica molt més habitual del casament en segones núpcies per part dels homes.

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
19 (2015), 153-157

Una altra de les informacions més valuoses del qüestionari es desprèn de la descripció de les famílies. El seu estudi permet afrontar temes tan importants com el del nombre de persones que s'han de comptar per casa o foc quan no es coneixen les xifres d'habitants (en aquest cas, la mitjana seria de 4,5), o el de la presència de criades i de mossos dins de les unitats familiars. De manera singular, i per aquest motiu seria interessant poder-ne estudiar les causes, en algunes cases es feia constar que també hi vivia un veí o veïna amb la seva pròpia família.

En l'aspecte socioprofessional es demanava l'ofici del cap de casa. Aquesta informació és molt significativa per conèixer l'evolució de l'estructura productiva de la vila, ja que abans d'aquella data només es disposa de la del fogatge de 1515. El document, doncs, ha estat fonamental per analitzar els canvis produïts durant els segles XVI i XVII i alhora per comprendre el nivell de transformació menys intens que van tenir Granollers i el Vallès Oriental en general en el XVIII.

Tal com s'ha dit, un dels temes de més atenció per a la posterior imposició del cadastre era el de la renda que es derivava de la propietat i de la producció agràries. Tot i les prevencions que s'han de posar sobre aquest tipus d'informació, les respostes al qüestionari són la primera oportunitat de tenir una estimació global (ja que hem de pensar que la quantificació devia ser poc precisa) de la distribució dels conreus, dels volums de producció de cadascun, dels respectius rendiments i dels seus preus mitjans en aquells anys. Per als segles anteriors només és possible aproximar-se a aquestes qüestions a nivell particular, amb l'estudi de la documentació patrimonial, o de forma indirecta a través de les sèries de rendes senyorials i especialment del delme, que en ser una part proporcional de les collites (sovint una desena part) s'utilitza igualment com a indicador.[6] S'ha de fer notar que si bé el cadastre finalment va establir fins a 32 qualitats de terra diferents, el qüestionari granollerí només en distingeix dues: *de primera y de segunda o de inferior calidad*.

[6] El delme de Granollers estava distribuït entre el rector de la parròquia de Sant Esteve, D. Josep de Pinós, D. Lluís de Bru i la cartoixa de Montalegre.

Un altre gran apartat del document és el referit a la hisenda municipal. S'informa de cadascun dels drets o impòsits que ingressava el consell de la vila i del valor mitjà pel qual s'arrendaven. Incorpora, a més, unes dades sobre les càrregues o despeses vinculades a cada dret, informació interessant i difícil de poder trobar entremig de la documentació pròpia del consell. També es detallen els pagaments anuals d'interessos que feia el consell als creditors, dades prou importants però no suficients per conèixer el volum d'endeutament que Granollers arrossegava i que era una de les preocupacions de l'administració borbònica per poder exigir la seva fiscalitat. El nivell de credibilitat d'aquesta part del document pot ser contrastat, cosa que no s'ha fet encara, amb la documentació anterior i posterior a aquelles dates que es conserva al mateix Arxiu Municipal.

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
19 (2015), 153-157

De manera puntual s'informa de l'administració de propietats i serveis que tenia el municipi: els molins, la taverna i l'hospital. Dels molins i de la taverna es feia constar el rendiment econòmic que en treia la vila. De l'hospital s'exposava l'administració compartida entre la parròquia i el consell, el volum de la despesa i la procedència dels recursos, que no sempre eren suficients per al nombre de malalts que s'assistien, tenint en compte que n'arribaven d'arreu, ja que per Granollers passava el Camí Ral.

Finalment, en un dels darrers apartats, es fa referència a les persones que tenien ingressos pel retorn dels préstecs (censals) que havien concedit, les anomenades pensions o censos, que també havien de ser gravades pel cadastre reial. Aquest és un dels aspectes més difícils de contrastar, ja que només es podria fer amb un seguiment sistemàtic de la documentació notarial, i aquesta, malauradament, va desaparèixer amb la crema de l'arxiu el 1937. En tot cas, la informació sobre aquest aspecte té un doble interès, ja que la descripció esmenta tant el qui concedia el préstec com qui el rebia, i d'aquests es diu del poble que eren i l'ofici que feien, elements importants per aproximar-se al mercat del deute al Vallès del segle XVIII.

Amb tot, és clar que el conjunt del document *Respuestas* és una font històrica de primer ordre, malgrat les necessàries correccions, per endinsar-se en l'estudi del segle XVIII a Granollers tal com ja s'ha fet en alguns treballs. Però també ho pot ser en alguns aspectes per al conjunt de la comarca en temes com el de la diversitat de conreus i fins i tot en l'estimació dels rendiments agraris, en la mesura que es poden identificar les zones amb qualitats de terra semblants. La disponibilitat de les enquestes cadastrals en altres arxius municipals del Vallès, fins ara poc utilitzades, pot esdevenir una base important per a estudis de caràcter comparatiu per al conjunt de la comarca.